ГОДИШНИК НА УНИВЕРСИТЕТА ПО АРХИТЕКТУРА, СТРОИТЕЛСТВО И ГЕОДЕЗИЯ СОФИЯ

Том Volume 59 2026 Брой Issue 3

ANNUAL OF THE UNIVERSITY OF ARCHITECTURE, CIVIL ENGINEERING AND GEODESY SOFIA

DOI: 10.71167/uaceg.2026.590319

Получена: 01.12.2025 г.
Приета: 08.12.2025 г.

ИСТОРИЧЕСКО РАЗВИТИЕ И УРБАНИСТИЧНИ ПАРАМЕТРИ ПРИ РАЗПОЛАГАНЕ НА ДЕТСКИ ЗАВЕДЕНИЯ В СОФИЯ. ЧАСТ 1 – КВАРТАЛИ, ПРОЕКТИРАНИ В ПЕРИОДА 1944 – 1960 г.

Ел. Иванова[1]

Ключови думи: *детски градини, детски ясли, градоустройствено планиране*

РЕЗЮМЕ

Настоящата статия разглежда историческото развитие и градоустройствените аспекти при разполагането на детските заведения в процеса на проектиране на кварталите в София през периода 1944 – 1960 г. В исторически план се проследява процеса на формиране на жилищни квартали в указния период. Търси се паралел между одобрените квартални проекти и настоящата действителност, начинът, по който те са изпълнени, как са променени, за да се достигне до сегашното им състояние. Анализът обхваща различни аспекти, които определят условията за създаване и разположение на предучилищните институции, както и етапите на градското развитие в отделни квартали в началото на градоустройственото планиране на София. В статията са представени конкретни примери за жилищни комплекси и тяхното планиране по отношение на детските градини, като е подчертано значението на правилното разположение и капацитета на тези съоръжения за удовлетворяване на растящите потребности на населението. Направена е съпоставка (паралел) между проекта и реализацията на градоустройствените планове на отделни квартали от разглеждания период и тяхното съществуващо положение към днешна дата.

1. Въведение

Още през първите години, в които хора са се заселили на територията на днешния град София и са създали древния град, е имало някакво начало на планиране. Доста по-осъзнато планиране обаче с мисъл за перспективното развитие на населеното място започва след 1881 г.

[1] Елица Иванова, доц. д-р арх., кат. „Интериор и дизайн за архитектурата“, УАСГ, бул. „Хр. Смирненски“ № 1, 1046 София, e-mail: e.ivanova_far@uacg.bg

Тогава се създава основата за развитие на частното строителство, предимно на едноетажни и двуетажни (много рядко триетажни) жилищни сгради. След Първата световна война в София започва развитието си кооперативното строителство на многоетажни многофамилни сгради. По този начин се застрояват главните улици на столичния град. През този период жилищното строителство е частна инициатива, а не държавна политика.

След 1945 г. България тръгва с бързи темпове по пътя на своето развитие. Точно тогава започва и фактическото планиране на столичния град, за да изглежда той по този начин към днешна дата. Планирането на жилищните райони в София преминава през няколко етапа:

- Първи етап – първите години след 9.09.1944 г. до 1954 г.
- Втори етап – след 1954 г. до 1960 г.
- Трети етап – след 1960 г. до 1989 г.
- Четвърти етап след 1989 г.

Настоящото изследване ще се осъществи в две части. Първата част разглежда първите два етапа от 1944 г. до 1960 г. В следващата ще се обърне внимание и ще се направи анализ на останалите два периода – трети от 1960 г. до 1989 г. и четвърти след 1989 г.

За да се визуализират конкретните цели и задачи, както и да се направят верни изводи, е използван методически подход:

- исторически анализ на конкретни жилищни територии (препратка към фигура);
- анализ на планирането и изграждането на детските градини в тези жилищни територии;
- анализ на степента на задоволеност спрямо съвременните потребности.

За първи път регламент при какви условия трябва в населените места да се отвори детско заведение за предучилищно обучение се съдържа в Наредбата закон от 1934 г. Задължават се всички населени места с повече от 5 000 жители да откриват детска градина на всеки 5 000 души.

Градоустройствени параметри, вид на терена и начин на разполагане на детското заведения в него се определят едва през 1950 – 1951 г. с ***„Програма и норми за целодневни детски градини“ и „Програма и норми за детски ясли“.***

След новите проучвания, които следват по тази тема, през 1956 г. се определя радиус на обхвата на детското заведение. Определен е радиус на обсег на детското заведение, който е съобразен с гъстотата на обитаване и максималната отдалеченост на обслужваните жители. Този радиус не трябва да надминава 500 m. Теренът на детската градина или ясла не трябва да е на главна артерия с повишени нива на шум, но в същото време да е на пътя на отиващите на робота родители (майки) [1].

За да се преценят точното място и видът на детското заведение, трябва да се направи добра градоустройствена характеристика на населеното място или част от него (микрорайон, квартал или община), както и да се направят прогнозни демографски изследвания.

Мрежата на детските заведения в населените места зависи и от допълнителни фактори – етажност на сградите и плътност на застрояване в района. Това ще определи броя на населението, а оттам предполагаемия брой на децата в доучилищна възраст.

Много е важно да се отбележи, че градоустройствените и демографските изследвания се правят за конкретно населено място или част от него, те са индивидуални и строго специфични, но винаги са подчинени на определени правила.

Така още в началото на създаването на първите градоустройствени планове на отделните квартали са формулирани основни фактори, свързани с детските градини.

А. Грижата за децата е държавна политика, респективно грижа за родителите и осигуряване на условия за труд.

Б. Градоустройствени и демографски фактори:

- гъстота на обитаване – брой обитатели;
- прогнозен брой деца за определен период на планиране;
- радиус на пешеходна достъпност в условията на ниско ниво на автомобилизаця;
- здравно-хигиенни изисквания – шум, замърсяване и др.

В. Детските градини и училищата освен градообслужващо значение имат и важна градообразуваща роля – радиусът на обслужване и гъстотата на обитаване предопределят градската структура на обособени жилищни единици.

Тези ясни фактори са намерили място при планирането на първите квартали в София, което много добре се вижда на градоустройствените им планове.

2. Исторически преглед на градоустройствено планиране на жилищните квартали от 1944 г. до 1960 г.

2.1. Първи етап – първите години след 9.09.1944 г. до 1954 г.

През 1944 г. е обявен конкурс за изработване на Общ устройствен план на град София. През 1945 г. е одобрен изработеният от колектив на проф. арх. Любен Тонев план на града. През 1949 г. колектив с ръководител арх. Данко Митов извършва актуализация на плана на проф. арх. Л. Тонев.

През първите години след 1944 г. едновременно с разчистването на разрушените сгради при бомбардировките започва създаването на нови жилищни групи върху незастроени терени в различни райони на столичния град: „Булина ливада“ (1946 г.); „Лагера“ (1946 г. – 1947 г.); „Ташкова ливада“ (1946 г.); „Баталова воденица“ (1946 г.) и др. Започват реконструкции и застрояване на главните улици на града: по улица „Суходолска“ (1952 г. – 1953 г.); в квартал „Лозенец“ между улиците „Кр. Сарафов“ и „Вишнева“ (1952 г. – 1953 г.) и по-малки или единични жилищни групи и сгради по улиците „Раковски“, „Софийска комуна“, бул. „Дондуков“ (1952 г. – 1954 г.), бул. „Евлоги Георгиев“ и др. [2].

Обемът на това строителство не отговаря на изискванията и нуждите на града и неговото население. Градът тепърва започва да се развива, увеличава му се населението и нуждата от ясни правила и градоустройствени решения става осезаема. Все още не е започнало мащабното градоустройствено планиране и последвалото след него изграждане на големите жилищни комплекси. Строителството е разпокъсано на малки групи, което не дава възможност да се планират и изграждат големи културно-битови и просветни сгради.

2.2. Втори етап – след 1954 г. до 1960 г.

След 1954 г. започва планирането и застрояването на новите жилищни комплекси на бул. „9-ти септември“ (днес „Цар Борис III“), бул. „Вл. Заимов“ (днес бул. Янко Сакъзов), бул. „Ленин“ (днес „Цариградско шосе“), на мястото на бившия Хиподрум, до Западния парк и др. [2, 3].

Започва да се мисли не само за комфорта при изграждането на жилищните сгради, но се търсят повече комфорт и удобство за хората във вътрешноквартални пространства. Обръща се внимание на озеленяването, формират се микрорайонни паркове и градинки, изграждат се детски и спортни площадки, търговски обекти, детски учреждения (градини, ясли и ОДЗ), училища, клубове и др.

- **Жилищен микрорайон „9-ти септември“**

Комплексното жилищно строителство започва с изграждането на жилищен микрорайон „9-ти септември“ през 1955 г. – 1957 г. Проектантският колектив е с ръководител арх. Ж. Киселов. Изграден е на територия 0,18 km^2 с около 4 000 жители, с три- и четириетажни сгради, с училище, детски учреждения за предучилищно обучение, търговски обекти, парк и др. [2, 3].

- **Комплекс „Ленин“**

Комплекс „Ленин“ (сега жк „Яворов“, като границите на комплекса минават по следните улици и булеварди: бул. Цариградско шосе, бул. „Евлоги Георгиев“, ул. „Хан Омуртаг“, бул. „Михай Еминеску“, бул. „Шипченски проход“, ул. „Незабравка“) е проектиран през 1955 г. – 1956 г. от колектив с ръководител арх. В. Вълчанов, а самото строителство е извършено в периода 1958 г. – 1960 г. (фиг. 4). Високата 13-етажна сграда с ресторант и магазини е изградена през 1962 г. – 1964 г., комплексът е разположен на мястото на стари казарми и заема площ общо 0,24 km^2 с около 5500 жители. Предвидени и построени са сгради с различна етажност (височина) и дължина [3, 4].

Тъй като комплексът се намира близо до централната част на града и големия градски парк, е предвидено високо застрояване, за да се използва пълноценно тази територия.

Характерно за този период е обявяването на конкурси за проектиране на жилищни зони и комплекси, като проектите победители са се изпълнявали.

- **Жилищен комплекс „Вл. Заимов“**

Жилищният комплекс „Вл. Заимов“ е проектиран през 1955 г. – 1956 г. от колектив с ръководител арх. Б. Томалевски.

Както пише арх. Петър Ташев в своята книга „София архитектурно градоустройствено развитие“: *„Първият етап на строителството се извърши през 1957 – 1958 г. Комплексът обхваща територия от около 0,20 km^2, от които 0,13 km^2 са парк. Паркът и първият етап на строителство се осъществява на мястото на старата разрушена казарма. Останалата част на комплекса, застроена с малоетажни, но сравнително запазени сгради, ще бъде обновена в по късен етап. Характерна особеност на този комплекс е съчетанието на три стоящи 9-етажни сгради с дълги 5-етажни блокове, през които е разположен големият нов парк. По-късно в края на парка беше построена и една 14-етажна жилищна сграда. С този комплекс се премина към по-висока етажност, но все още се чувствуваше страх от високите сгради, тъй като при наличността на голям парк сградите можеше да бъдат значително по-високи. Когато зеленината в парка израсна, те се скриха зад нея и вече не се виждат от улицата…“* [3].

- **Жилищен комплекс „Хиподрума“**

През 1956 г. е обявен конкурс за проектиране на жилищен комплекс „Хиподрума“.

Окончателният проект е изпълнен на базата на най-добрия конкурсен проект с автори арх. П. Ташев и арх. Т. Данов (фиг. 7). Така през 1958 г. започва строителството на комплекса. С проекта се изгражда нов жилищен квартал на мястото на бившия Хиподрум, но също така се предвижда облагородяване и на съседни квартали.

Целият микрорайон е на площ 0,45 km^2 и с около 12 000 жители [2, 5].

В своята книга „София архитектурно градоустройствено развитие“ арх. Петър Ташев пише: *„В планирането и застрояването на комплекса „Хиподрума“ намери място едно по-пластично и по-живописно решение на сградите около микрорайонния парк. Главното лице на този микрорайон се открива към парка, който по своята същност е и център на микрорайона. Формата на парка и начинът на изграждане на постройките около него дават възможност да се открива красив поглед към Витоша, силуетът на която е включен в пейзажа на булевард „9-ти септември“ и на микрорайона…“* [3].

- **Жилищен комплекс „Западен парк“**

Той започва да се проектира през 1955 г. от проектантски колектив с ръководител арх. К. Босев и се строи в период 1957 г. – 1964 г. (фиг. 10). Комплексът обхваща площ 0,48 km^2 и е с около 14 000 жители. В началото са изградени само три- и четириетажни сгради, но впоследствие се изграждат няколко високи сгради, които значително променят общия силует на комплекса.

В квартала има много тухлени кооперации на четири етажа с два или три входа, повечето от които с дворове. Този тип кооперации са строени от началото на 50-те до средата на 60-те години и са в добро състояние, с поддържани входове. Панелните блокове не са много, строени са през 1970-те години и има само няколко ЕПК блока [6, 7].

- **Жилищен комплекс „Иван Вазов“**

Квартал „Иван Вазов“ е кръстен на Патриарха на българската литератера Иван Вазов. Между кв. „Стрелбище“ и „Иван Вазов“ се намира и едноименният пазар „Иван Вазов“. Границите на квартала са бул. „България“ на север, бул. „Петко Тодоров“ на запад, а на юг и изток граничи с Южния парк – един от големите паркове в София. Одобреният проект за квартала е от 1960 г. – 1961 г. (фиг. 16) [3].

Дотук изброените жилищни комплекси са строени предимно върху свободни терени. С изчерпването на тези свободни площи съвсем естествено се преминава към облагородяване и обновяване на вече съществуващите квартали и зони, които са застроени с малоетажни и остарели постройки.

Началото е поставено с бул. „Ленин“ (днес „Цариградско шосе“). През 1957 г. под ръководството на арх. П. Малезанов е изработен проект за четири-, шест-, осем- и десететажни жилищни сгради. Проектът е одобрен и започва строителството през 1958 г. През 1959 г. – 1960 г. същият колектив започва работа по проектирането на кварталите навътре от булеварда, а по-късно 1964 г. – 1965 г. под ръководството на арх. Хр. Цветков и арх. Бондиков започва обновяването на район „Изток“ с площ 1 km^2 и 25 000 жители.

На етапи се изгражда и жилищният комплекс „Г. Милев“ с ръководител на проектантския екип арх. В. Вълчанов в началото и от колектив с ръководител арх. Ст. Стефанов в последния етап на строителство. Този комплекс е с площ 0,70 km^2 и 20 000 жители [2, 3].

3. Разполагане на детските заведения върху територията на жилищните комплекси. Паралел между проектиране и изпълнение

Правилното планиране на отделни части на населените места или цели градове е свързано с правилен анализ. За него са нужни добре структурирани фактори, които ще окажат влияние не само в проектирането на населената територия, но и в последващото функциониране.

Като основен фактор се определя местоположението на детските заведения на дадената територия (детските градини, детските ясли и училищата).

Те имат градообразуваща роля, свързана с радиуса на обслужване и гъстотата на обитаване, което от своя страна предопределя градската структура на обособената жилищна територия. Отново е важно да се отбележи, че през този период грижата за децата е основна държавна политика, респективно грижа за родителите и осигуряване на условия за труд. Не случайно стриктно се е спазвал радиусът, определен за обхват на детските заведения, което добре се вижда на всички схеми и карти в одобрените градоустройствени решения за кварталите.

Броят и местоположението на детските градини е свързан и с демографските процеси. При проектирането на жилищните райони през 50-те и 60-те години са правени прогнозни проучвания за демографското развитие на града. На тази база са проектирани жилищните сгради, сградите за обществено обслужване и училищата, детските градини и ясли. Факт е обаче, че представите за това колко ще се увеличи населението са много по-ниски от реалното увеличение. В разглеждания период градостроителите не са предвидили вътрешната миграция към днешна дата. Обезлюдяването на селата и малките градове за сметка на големите градове. Още повече това важи за София, като столичен град.

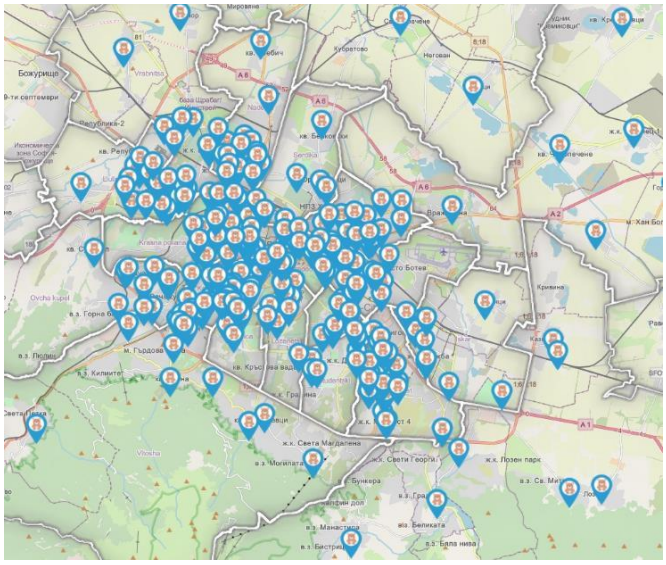
По този начин кварталите се запълват с хора, строят се нови жилищни сгради, на мястото на стари еднофамилни сгради се изграждат многофамилни. Жителите на отделните райони са се увеличи двойно от предвиденото. Предвидените при проектирането на кварталите сгради за образование (училища, детски градини и ясли) са недостатъчни и не могат да поемат всички желаещи деца. Техните бройки и местоположение са на базата на прогнозните бройки деца от дадената възраст, които ще живеят в района, като се вземе предвид радиусът на обхват на всяко от заведенията.

В последният одобрен ОУП на град София има схема на „Териториално разположение на детските градини в Столична община през учебната 2007 г. – 2008 г.“.

През годините Столична община прави значителни промени по отношение изработването на карти, показващи местоположението и вида на детските заведения.

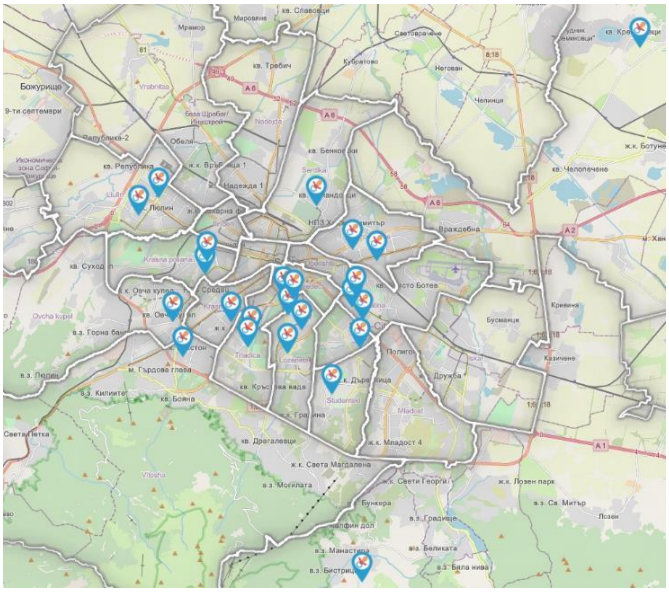

Фиг. 1. Легенда към карти на териториално разположение на детските заведения в Столична община през учебната 2024 г. – 2025 г. [8]

Фиг. 2. Карта на териториално разположение на детските градини в Столична община през учебната 2024 г. – 2025 г. [8]

Въпреки че изглежда доста гъсто населена територията с детски градини, на практика остават доста територии без покритие. Особено характерно е това за новопроектираните квартали с предимно високо строителство, гъсто застрояване с предимно многофамилни жилищни сгради и малко зелени площи. Една част от посочените детски градини на картата са с яслени групи, но реално предоставената информация не показва, кои точно са те.

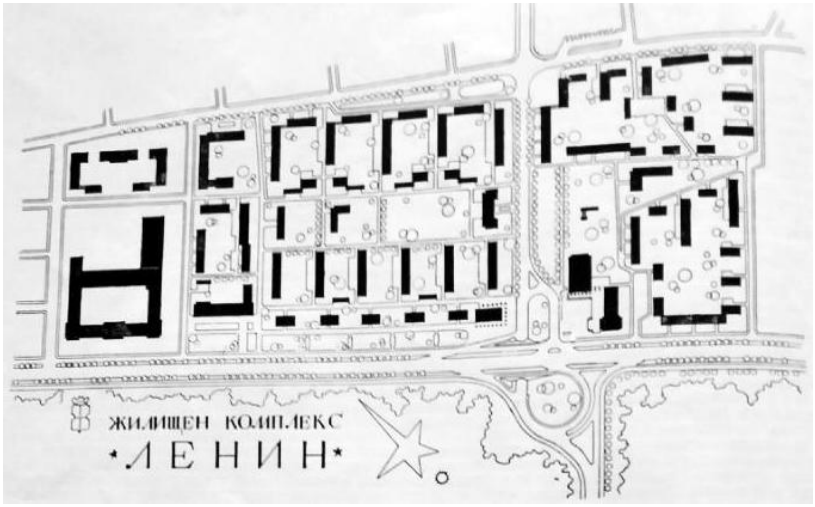
Фиг. 3. Карта на териториално разположение на самостоятелните детски ясли в Столична община през учебната 2024 г. – 2025 г. [8]

От картите се вижда, че голяма част от комплексите по периферията на града са без детски заведения или има прекалено малко, които не могат да обхванат цялата им територия.

Когато се разгледат проектите за строителство на комплексите с реалното изпълнение и фактическото положение към днешна дата, се изяснява проблемът със свободните места в детските заведения (детски ясли и градини).

- **Жилищен комплекс „Ленин“**

Комплекс „Ленин“, сега жк „Яворов“. Границите на комплекса минават по следните улици и булеварди: бул. „Цариградско шосе“, бул. „Евлоги Георгиев“, ул. „Хан Омуртаг“, бул. „Михай Еминеску“, бул. „Шипченски проход“, ул. „Незабравка. Първият проект за този комплекс е от 1955 г. – 1956 г. Реално това е един от първите планирани квартали в София. Одобреният проект е балансиран по отношение на жилищните, многофамилни сгради, зелените площи, улици и междублокови алеи [3].

Фиг. 4. Проект за изграждане на комплекс „Ленин“, 1955 г. – 1956 г. [3]

Фиг. 5. Авторска схема на детските заведения по проект за изграждане на комплекс „Ленин“, 1955 г. – 1956 г.

На предложения и одобрен проект за застрояване на жк „Яворов“ (бивш кв. „Ленин“), който е разположен в район „Средец“, са посочени два съседни имота за разполагане на детски заведения. По първоначалния проект те трябва да задоволят изискванията за броя на места в тях, необходими за квартала. Единият имот е предвиден за ДГ (старо наименование ОДЗ), другият е за самостоятелна детска ясла. Това към датата на проектиране на комплекса е добре, защото при прогнозния брой жители свободните места в детските заведения биха били достатъчни.

Фиг. 6. Извадка от карта на жк „Яворов“ 2025 г. с нанесени съществуващите детски заведения и техният обхват [9]

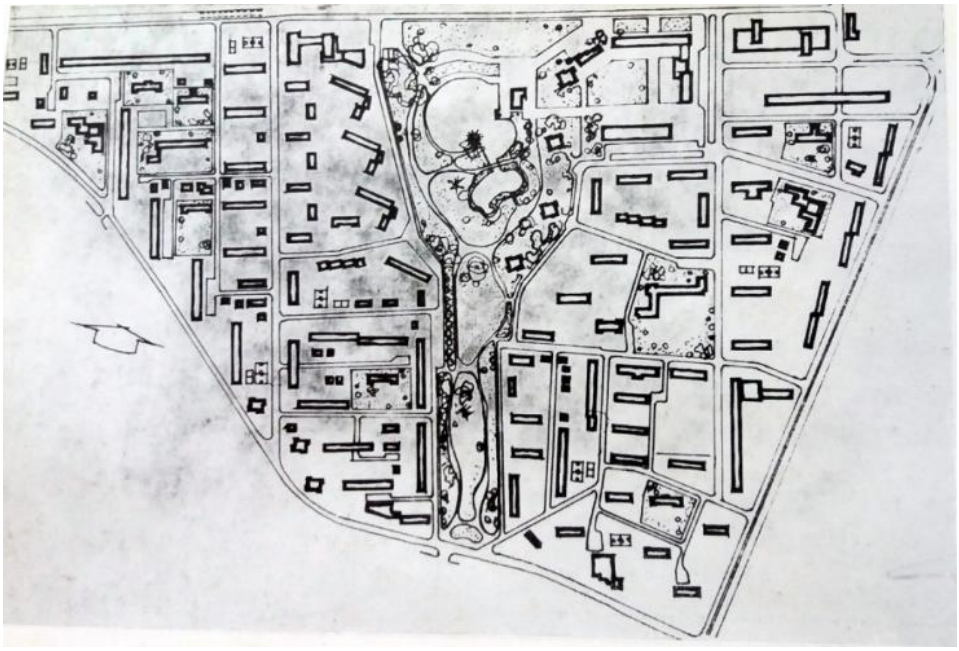
От картите и схемите ясно се вижда, че това което е било заложено в първоначалния проект, не е изпълнено. Не са изпълнени две отделни сгради за детска градина и детска ясла, но е изпълнена ДГ с яслени групи (бивша ОДЗ) с по-голям капацитет. През последните години в съществуващата сграда е отворен филиал (сграда 2) към съществуващата ДГ. Също прави впечатление, че с много малко се е увеличил броят и видът на жилищните сгради, построени към днешна дата от първоначалния проект. По този начин значително е увеличен капацитетът на свободните места в детските заведения, а броят на жителите не е променен. При положение, че броят на жителите не е значително променен, може да се твърди, че това е един от кварталите с най-малко проблеми по отношение на местата за децата в детските заведения.

- **Жилищен комплекс „Хиподрума“, проектиран 1956 г.**

Квартал „Хиподрума“ е в близост до центъра на гр. София, част от район Красно село. В югоизточната си част граничи с бул. „България“, в югозападната с ул. „Кюстендил“, по западната му периферия е бул. „Цар Борис III“, а по протежението на североизточната му част е бул. „Акад. Иван Гешов“ [2].

Комплексът е проектиран, като стриктно е спазен обхвата (радиуса) на детските заведения на база на неговата територия. През годините значително се е променил неговият план и в действителност изпълнението и строителството на комплекса се

различава коренно от проекта. Променени са броят и видът на жилищните сгради, което води до увеличаване на жителите в квартала. На фона на това, не са изпълнени проектните детски заведения, а са построени други на различни места.

Фиг. 7. Проект за изграждане на комплекс „Хиподрума“, 1958 г. [3]

Фиг. 8. Авторска схема на детските заведения по проект за изграждане на комплекс „Хиподрума“, 1958 г.

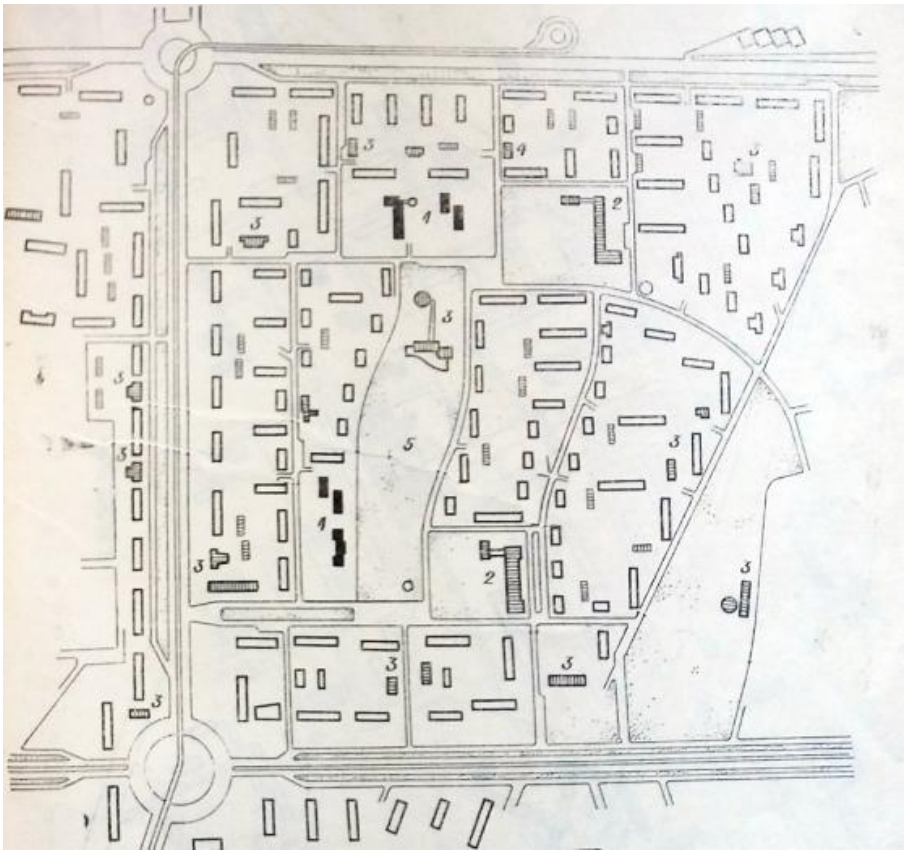
Фиг. 9. Извадка от карта на жк „Хиподрума“ 2025 г. с нанесени съществуващите детски заведения и техният обхват [10]

От картата се вижда, че построените детски заведения не обхващат цялата територия на комплекса. Те са недостатъчни и по броя на свободните места, на фона на многото живеещи в комплекса хора. Последните години се търси възможност за отваряне на филиали на вече съществуващите ДГ в района. Това е трудна задача, защото възможностите са малко. Отворен е филиал на ДГ 162, обаче това е недостатъчно и е прекалено близо до вече съществуващите ДГ. Една част от територията на квартала остава непокрита от радиуса на детските заведения.

По отношение на детските ясли може да се направи следният анализ. Първо е важно да се отбележи, че относително малък брой семейства се възползват от възможността детето им да постъпи в детска ясла, което значително намалява необходимостта от свободни места. В случая е добре, че има самостоятелна сграда за детска ясла (ДЯ). За такъв голям квартал това значително увеличава свободните места за деца в яслена възраст. Като се има предвид, че едната детска градина (ДГ) е с яслени групи, може да се твърди че проблемът тук е по-малък в сравнение с други квартали.

- **Комплекс „Западен парк“ (преди „Христо Михайлов“), проектиран 1955 г. – 1956 г.**

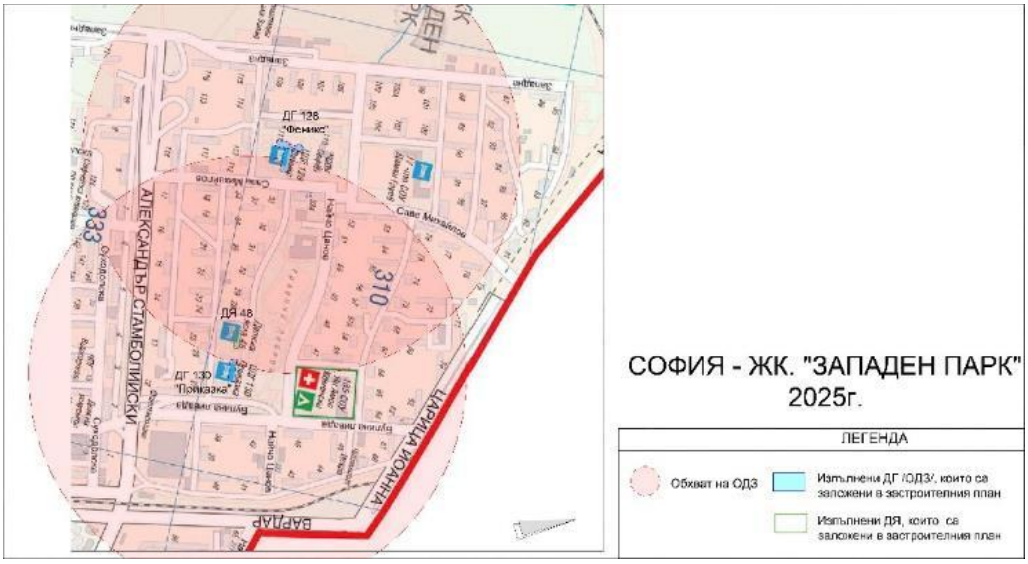
Строителството на жилищен комплекс „Западен парк“ е започнало през 1958 г. Основната идея е била да се изгради един нов квартал в пейзажна паркова среда, където зелените площи да са преобладаващи. Целта е била за увеличаване на качеството на живот, чрез навлизане на озеленяването в иначе скучните и еднообразни жилищни квартали. Многоетажните сгради в него на са надвишавали 4 етажа. Силен акцент в композицията на този нов квартал е езерото с лебеди, разположено в централната му част. Търсеният баланс между жилищните единици, озеленени и водни площи, както и паркинги и вътрешноквартални алеи е постигнат в първоначалния одобрен проект [11].

Фиг. 10. Проект за изграждане на комплекс „Западен парк“, 1955 г. – 1956 г. [3]

Фиг. 11. Авторска схема на детските заведения по проект за изграждане на комплекс „Западен парк“, 1955 г. – 1956 г.

Фиг. 12. Извадка от карта на жк „Западен парк“ 2025 г. с нанесени съществуващите детски заведения и техният обхват [12]

Жилищен комплекс „Западен парк“ е проектиран и изпълнен по проект. Много малки са промените, но може би най-съществената е тази, че в горната част на комплекса е изпълнена ДГ 128 „Феникс“ с яслени групи, вместо да се изпълнят две отделни сгради, една за детската градина, друга за детската ясла. Ясления група в този случай е само една. В случай че беше изпълнен първоначално заложеният проект, в тази част на квартала щеше да функционира самостоятелна детска ясла с повече групи и съответно места за желаещи да постъпят деца.

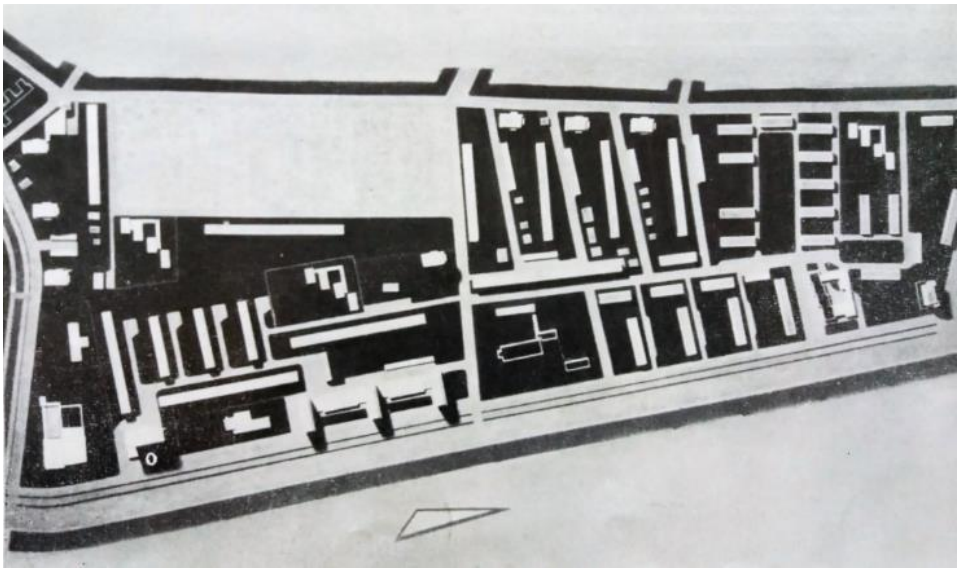
В долната част на квартала са изпълнени първоначалните детски заведения, заложени в проекта.

С нарастването на населението към днешна дата, определено първоначалният замисъл за изграждане на комплекса е по-добър и определено е бил по-далновиден.

- **Жилищен комплекс „Лев Толстой“**

На юг от него е транспортният възел, свързващ центъра на столицата и северната промишлена зона. На запад комплексът граничи с жк „Надежда-2“, на север с жк „Свобода“, а на изток с бул. „Рожен“. Застрояването на жк „Толстой“ е започнало преди повече от 50 години и зеленината в междублоковите пространства е запазена. Първите панелни блокове в България са били построени именно в жк „Толстой“ в края на 50-те години.

Най-старите панели са без балкони, но голямото им предимство е външната мазилка от хераклит, която има доста добри топлоизолационни качества. Сгради, строени в по-ново време, са високите блокове ЕПК срещу завод „Осми март“ и осеметажните панелни блокове с номера от 50 до 56 по протежението на бул. „Република“. В комплекса има останали и малки къщи със или без дворчета, които не са били съборени по време на застрояването с жилищни блокове [2].

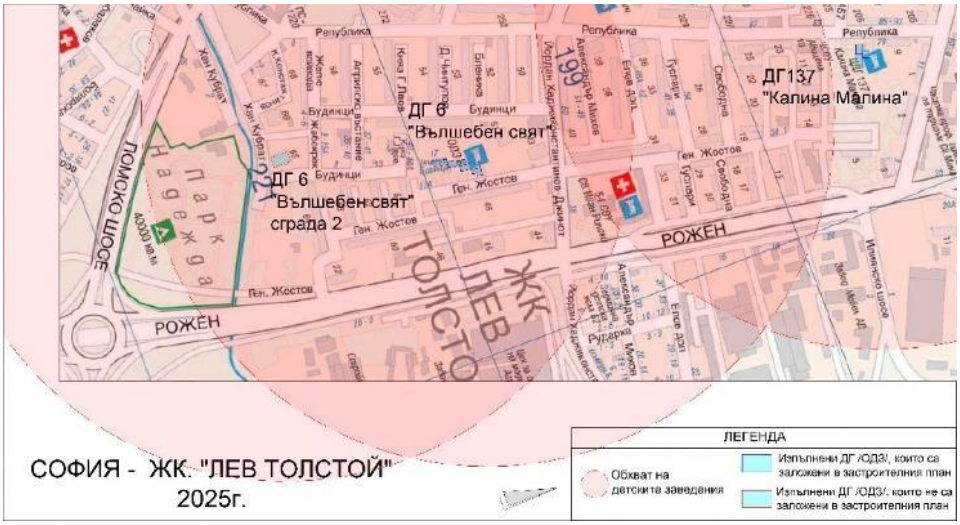

Фиг. 13. Проект за изграждане на комплекс „Лев Толстой“, около 1955 г. [3]

Планирането на комплекса е вследствие на проучване и анализ на съществуващите условия, свързани с местоположението му, площта, която е отредена, както и от прогнозния брой на жителите, които ще го обитават. Анализът на терена е свързан и с географските посоки и със стремежа сградите да са ориентирани така, че максимален брой от жилищните единици да получат благоприятна ориентация, с оглед на доброто ослънчаване и комфорт. От представената снимка на одобрения проект се вижда, че територията е добре балансирана. Преобладават озеленените площи, улиците са вътрешноквартални, обслужващи само многофамилните сгради.

Фиг. 14. Авторска схема на детските заведения по проект за изграждане на комплекс „Лев Толстой“, около 1955 г.

Фиг. 15. Извадка от карта на жк „Лев Толстой“ 2025 г. с нанесени съществуващите детски заведения и техният обхват [12]

Първоначалният замисъл е бил в жилищния комплекс да има три комбинирани детски заведения. Това до голяма степен щеше да реши проблемите с липсата на свободни места в детските заведения не само на този комплекс, но и на граничните до него зони от други съседни квартали.

В действителност са изпълнени само две обединени детски заведения (детски градини с яслени групи) и след 2019 г. е реализирана сграда 2 на ДГ 6, която е филиал на островната детска градина.

И макар че имаме 3 детски заведения и радиус на обхват, който покрива квартала, като се има предвид прирастът на населението в този квартал, липсата на детските заведения към днешна дата е очевидна. В случая имаме ново строителство и прииждане на нуждаещи се за места в детските заведения от съседни квартали.

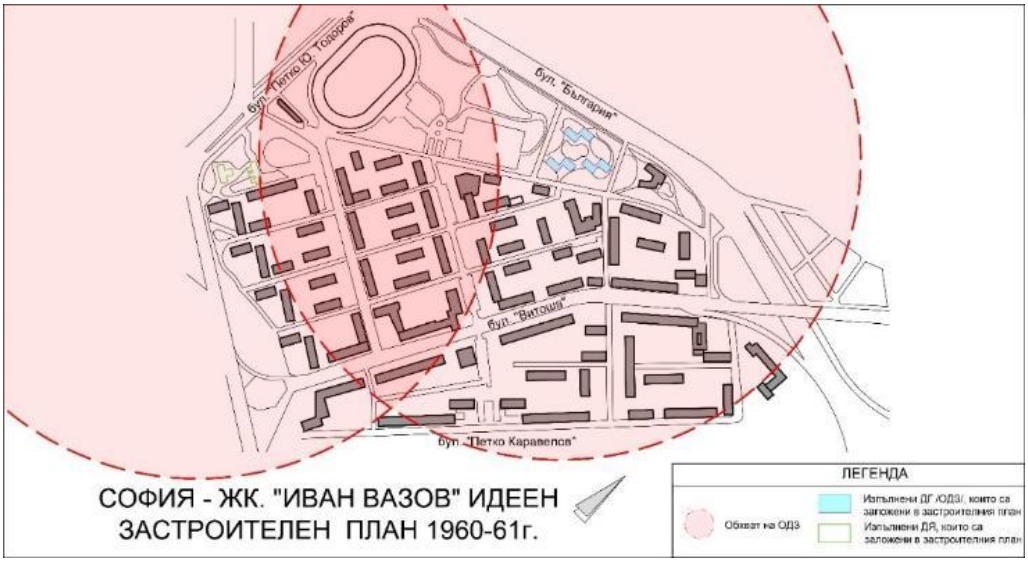
- **ЖК „Иван Вазов“**

За определените първи и втори период между 1944 г. и 1960 г. този жилищен квартал е най-млад (най-нов към днешна дата). Добре планиран в самото начало на 60-те години, с ясна визия и добро проучване. Многоетажните жилищни сгради са добре балансирани със зелени площи, вътрекварталнии алеи и паркинги.

Кварталът впечатлява и с голямото разнообразие на типове строителство. Тук има еднофамилни къщи с китни дворове, солидни монолитни блокове от 4 до 6 етажа, 8-етажни панели, 10-етажни тухлени блокове и по-високи ЕПК-строителство. Близостта на квартала до центъра и добрата транспортна обезпеченост правят квартала атрактивен за строителните предприемачи. През последното десетилетие в този престижен квартал частни предприемачески фирми построиха и много нови жилищни кооперации, като превърнаха старите еднофамилни сгради в нови многоетажни кооперации. Това е добре за облика на квартала, но в същото време значително надвишава прогнозния брой на жителите в него [2, 3].

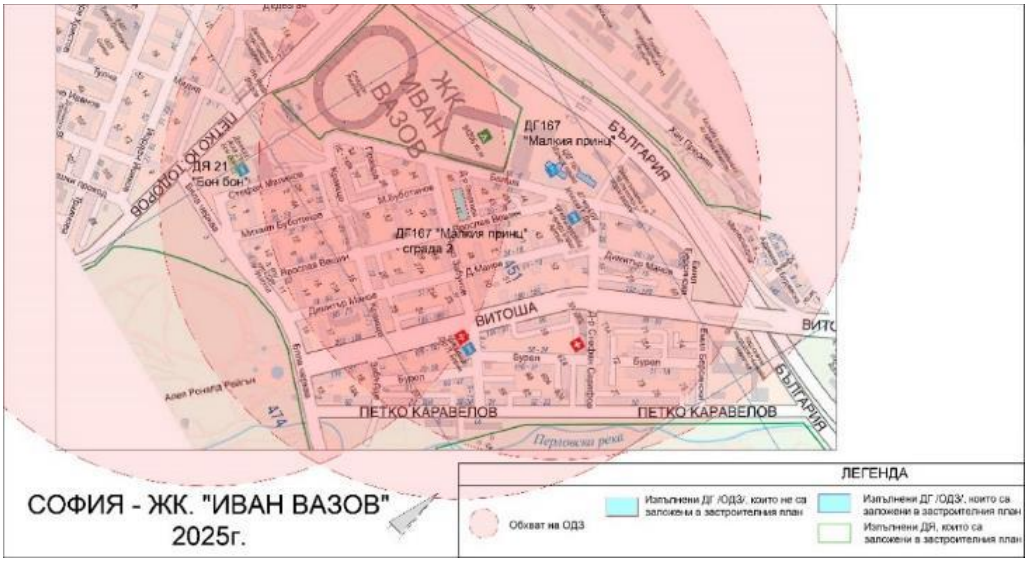

Фиг. 16. Проект за изграждане на комплекс „Иван Вазов“, 1960 г. – 1961 г. [3]

Фиг. 17. Авторска схема на детските заведения по проект за изграждане на комплекс „Иван Вазов“, 1960 г. – 1961 г.

Това е един от кварталите, проектирани и изпълнени по план, включително и детските заведения в него. Още повече, че е отворена още една ДГ (филиал) на вече съществуваща детска градина. Целият квартал е в обхвата на детските заведения.

Фиг. 18. Извадка от карта на жк „Иван Вазов“ 2025 г. с нанесени съществуващите детски заведения и техният обхват [12]

4. Заключение

Разгледаните жилищни комплекси са малка част от всички на територията на град София. Тя е разделена на 24 броя райони, като във всеки има по няколко жилищни комплекса и микрорайони. Най-много детски заведения има в кварталите, строени през 70-те години на миналия век. Малък е броят им по периферията на юг и север. Градът се разраства, увеличава се жилищното строителство, но много малко са новопостроените детски заведения. Засилва се новото строителство след 2009 г. – 2010 г. Използват се различни програми за финансиране на строителството на детски градини и ясли. Към днешна дата значително са се увеличили детските заведения в столичния град.

Кварталите, строени през първия и втория период, са най-малки и остават в централните части на града. Създаването на нови детски заведения в тях е най-трудно, защото е почти невъзможно да се намерят свободни терени, отговарящи на изискванията. Недостигът на места в съществуващите заведения се засилва. Основна причина е значителното увеличаване на броя на жителите в тях, продиктувано от все повече нарастващото строителство вследствие на промяна на градоустройствените параметри и най-вече увеличаването на височината на застрояване, което от своя страна води до строителството на многоетажни жилищни сгради.

Със сегашните темпове на строителство е очевидно, че проблемът с детските заведения ще се задълбочава, особено в тези централни райони, където няма свободни телени.

Тук е важно да се направи едно уточнение: че висока степен на задоволеност и достатъчно места в детските заведения се постига при определени условия:

- грижата за децата – основен държавен и общински приоритет;
- професионално прогнозиране на потребностите от детски градини на базата на прогнозен брой обитатели;

– изграждане на детски градини в съответствие с реалните потребности на всяка конкретна територия в имоти, отговарящи на изискванията, а не в налични, обикновено компромисни общински имоти;
– безкомпромисно спазване на всички здравно-хигиенни изисквания;
– издигане на грижата за отглеждането и възпитанието на децата в ранг на държавна политика.

Макар че в Столична община в последните 10 години са се построили повече от 26 бр. нови детски заведения, недостигът на места е осезаем.

Към общинските детски заведения се прибавят и частните, като те не участват в настоящото проучване. Техните параметри по отношение на свободните места са променливи. Много често тяхното съществуване е кратковременно.

Инвестициите в образованието са ключов фактор за развитието на икономиката на града и страната. Стремежът е Столичната община да построи максимално много детски градини и ясли, така че да има места за всички деца в София. Това не е лесно на практика, защото има много райони, в които не са останали терени за строителство на детски градини и реално за тях са необходими други, по-задълбочени и сериозни мерки.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Institute of Urban Planning and Architecture of the Bulgarian Academy of Sciences. (1956) No. 9. Sofia: BAS.

2. https://nag.sofia.bg/, visited on 19.11.2025.

3. *Tashev, P. (n.d.).* Sofia: Architectural and urban development.

4. *Vylchanov, V.* The “Lenin” residential complex in Sofia. Architecture (// Journal of the Union of Architects in Bulgaria), 1956, (6):203 – 210.

5. *Sugarev, D.* The Competition for a Residential Complex on the Site of the “Hippodrome” in Sofia. Architecture (// Journal of the Union of Architects in Bulgaria), 1957, (6):181 – 193.

6. *Bosev, K.* The “Zapaden Park” Residential Complex in Sofia. Architecture (// Journal of the Union of Architects in Bulgaria), 1958, (1):7 – 11.

7. *Arbaliev, G.* The “Zapaden Park” Residential Complex in Sofia. Architecture (// Journal of the Union of Architects in Bulgaria), 1964, (7):7 – 11.

8. https://arcgis.sofia.bg/arcgis/apps/dashboards/2d27dc64089e4e6b9cb3776a31efd4c7, visited on 19.11.2025.

9. https://sredec-sofia.org/uploads/maps/Sredec_optimized.png, visited on 19.11.2025.

10. https://www.krasnoselo.net/, visited on 19.11.2025.

11. http://socbg.com/, visited on 19.11.2025.

12. https://www.sofia.bg/disaster-protection, visited on 19.11.2025.

HISTORICAL DEVELOPMENT AND URBAN PARAMETERS IN THE PLANNING OF CHILDCARE FACILITIES IN SOFIA. PART 1 – NEIGHBORHOODS DESIGNED IN THE PERIOD 1944 – 1960

El. Ivanova[1]

Keywords: *kindergartens, nurseries, urban planning*

ABSTRACT

The present paper examines the historical development and urban planning considerations involved in the placement of childcare facilities during the design of residential districts in Sofia in the period 1944 – 1960. A parallel is drawn between the approved neighborhood plans and the current urban reality, focusing on how these plans were implemented, how they were subsequently altered, and how these transformations have shaped their present condition.

The analysis encompasses various factors that determined the conditions for establishing and locating preschool institutions, as well as the stages of urban development in individual districts during the early phases of Sofia's urban planning. The paper presents specific examples of residential complexes and their planning in relation to kindergartens, emphasizing the importance of appropriate siting and adequate capacity of such facilities in meeting the growing needs of the population.

A comparison is made between the original urban planning proposals and the actual implementation of district development plans from the examined period, as well as their present-day state.

[1] Elitsa Ivanova, Assoc. Prof. Dr. Arch., Dept. "Interior and Architectural Design", Faculty of Architecture, UACEG, 1 H. Smirnenski Blvd, Sofia 1046, e-mail: e.ivanova_far@uacg.bg